

LEDANS OFÖRUTSÄGBARHET

Vad är det som gör Raymond Carvers noveller så efterhängsna, svåra att skaka av sig? De är – skenbart – enkla, konstlösa. Tycks vid en första anblick mest bestå av yta: ett slags summariska beskrivningar av skeenden som inte innehåller alltför många överraskningar. Relativt raka, realistiska berättelser. Det tycks inte finnas några direkta konstgrepp, knep i dem.

”Jag avskyr knep”, säger Carver i den korta essän *On writing*. ”Knep blir till slut något mörkdande tråkigt...”

Men samtidigt är det något oroande med dessa berättelser. En skevhet i dem, något som ligger kvar och skaver i läsarens bakhuvud. Som om någon pusselbit fattades.

Vi läser dem och anar – eller vet! – att det finns något annat under ytan. Att dessa texter som tycks smita så tätt intill verkligheten döljer något. Att en text av Carver kanske är precis som verkligheten själv: jämngrå och för det mesta intill leda förutsägbar – och på samma gång skrämmande oberäknelig, förrädisk.

Och vi lockas in i texterna, söker ledtrådar till det som sker i dem hos oss själva, blir omärkligt medskapande.

Den känsla av hot och osäkerhet som så gott som alltid finns i Carvers noveller beror till inte så liten del just på detta: att de lyckas säga så mycket om oss själva – och kanske inget som vi egentligen vill höra. Ett knep så gott som något.

Raymond Carver växte upp i Yakima, i staten Washington, uppe i USA:s nordvästra hörn. Sågverk, träindustri, fruktodlingar, fiske. Föräldrarna kom från en liten plats i Arkansas, nere i sydväst. Fadern hade lämnat drängjobben och arbetslösheten nere i Södern, åkt norrut, säsongarbetat på äppelodlingarna innan han fått ett grovarbetarjobb på bygget av The Grand Coulee Dam, vid kanadensiska gränsen. När han tillfälligt vänder tillbaka till Arkansas för att hämta resten av sin familj, träffar han den kvinna som skulle bli Raymond Carvers mor. De stöter ihop när han kommer ut från en bar.

”Han var full”, låter Carver modern berätta i skissen *My fathers life*. ”Jag vet inte varför jag lät honom tilltala mig. Han hade så vackra ögon. Jag önskar att jag hade haft en kristallkula”.

De gifter sig samma dag som de ger sig iväg norrut. Bröllopsnatten tillbringar de vid en välgång någonstans i Arkansas.

När dammbygget är klart börjar Carver senior arbeta på sågverken, får så småningom fast jobb som filare (ett precisionsarbete, den yrkeskår som ser till att hålla sågtrissorna skarpa), sonen Raymond föds och familjen har skaffat hus. Men han dricker mycket, har stadigt andra kvinnor. Och han kan inte sköta pengar, allting rinner honom på något sätt ur händerna. Han kommer aldrig att lyckas bygga upp någon trygg medelklassstillvaro för sig och familjen, länka sitt liv till Den amerikanska drömmen.

Det finns en rastlöshet hos honom som senare kommer att driva honom vidare, ner till Kalifornien, till andra sågverksjobb, fylla, sjukdom, nervsammanbrott, mentalsjukhus och elchocker.

Han dör i femtioårsåldern av en hjärtattack, i sömnen, efter att ha tömt en flaska whisky.

Bilden av honom är motsägelsefull. En vag, undflyende och samtidigt på något sätt central gestalt. Någon som tar upp stort utrymme, trots att han aldrig är riktigt närvarande – eller kanske just därför. Man finner spår av honom i många av Carvers novellgestalter. En

gåtfullhet, ett slags tomhet. Något oåtkomligt. Människor som mysterier. Både inför sig själva och andra.

Carvers landskap är ett osäkerhetens landskap. Ofta befinner sig hans gestalter i ett ingenmansland, en gråzon mellan utslagning och ett osäkert socialt fotfäste. Också när personerna är mer socialt förankrade – fast arbete, familj, hus – finns hotet här. Ingenting är riktigt säkert. Allt kan förändras, från den ena dagen till den andra.

Hans prosa bär det självupplevdas prägel. Inte så att det skulle handla om rent självbiografiska texter, men han skriver om ett landskap han känner väl. Det märks att han har varit här, han behöver varken karta eller kompass för att ta sig fram.

I tjugooårsåldern har han lämnat hemstaden, flyttat ner till Chico, Kalifornien, för att studera vidare, som den förste i sin släkt. Han är redan gift och har två små barn. På Chico State College finns John Gardner som lärare i creative writing. Han blir en av Carvers viktigaste tidiga influenser, den som egentligen ger honom startsparken in på författarbanan. Uppmuntrar honom, ser det självständiga, originella i hans texter, ser fröet till den mogna författaren.

Men det skall dröja ytterligare tio år innan Carver publicerar sin första egentliga novellsamling och när tjuugo innan han på allvar börjar uppmärksammas. Under dessa år försörjer han och hustrun sig på tillfällighetsjobb – hon som servitris eller dörrförsäljare, han arbetar på sågverk, på bensinstationer, som vaktmästare, bud, lagerarbetare, städare – medan de försöker studera, fostra barn, skriva, leta efter fasta arbeten. Och de börjar båda dricka, halkar gradvis ner i smygande alkoholism. Familjens liv blir alltmer kaotiskt, hopplöst, äktenskapet vittrar långsamt sönder.

Denna hopplöshet, uppgivenhet, desperation är något som lyser igenom i novellerna. Människor är på väg något oundvikligt, en annalkande katastrof, som kan bestå av allt från ett barns död till ett havererat förhållande, oförklarligt våld, förlorad självrespekt, eller enbart vara ett fortsatt balanserande på sociala och ekonomiska marginaler.

Också den form som Raymond Carver arbetar i – novellen, kortprosan – dikterades enligt honom själv av dess yttre omständigheter.

I essän *Fires* berättar han: "...jag kunde inte se något annat framför mig än årtal av samma slags skyldigheter och förvirring. Visst, saker och ting skulle förändras något, men inget skulle egentligen bli bättre... Jag hade nått den punkt där det inte gick att se eller planera längre än till den sista i månaden, att på något sätt få ihop till hyran, till ungarnas skolkläder... Därför begränsade jag mig medvetet – och nödtvunget – till att skriva sånt som jag kunde få klart i en sittning, på sin höjd två..."

Carvers noveller är alltså mörka i tonen, inte speciellt hoppfulla. Perspektivet är ofta just ett den-sista-i- månaden-perspektiv. Att klara sig över månadsskiftet eller något annat skifte i livet. Klara sig för stunden, leva vidare, en dag i taget. Hålla näsan över vattenytan. Vänta på en förändring, utan större förhoppningar.

Kanske är det just mörkret, den inkapslade smärtan i dem som får glimtarna av värme och tröst att lysa så klart. Som i novellen *A small, good thing* (en av dem som Altman använt sig av för filmen *Shorcuts*) där föräldrarna till en förolyckad åttaåring sitter hos den bagare som förföljt dem med samtal om sonens aldrig avhämtade födelsedagstårta och som först nu fått klart för sig vad som hänt.

De dricker kaffe, äter av det varma nybakta brödet. Och talar, till långt in på morgonen.

De stöder sig mot varandra, tröstar, lindrar, med ordens hjälp.

Det finns något förlösande och nästan självlysande över scenen med de tre i det nattliga bageriet, under den starka takbelysningen. Ord och bröd som tröst, kraft, som en länk till det liv som måste gå vidare.

Under åttiotalet vänder så Carvers liv, på ett nästan mirakulöst sätt. Han börjar uppmärksammas, erhåller ett antal litterära utmärkelser, hans böcker säljs, översätts. Han kan plötsligt leva på det han skriver, ägna sig åt skrivandet på ett sätt som han förut sett som omöjligt. Och hans sätt att skriva, hans speciella tonfall, bildar något av en skola. Alltmer betraktas han som en centralgestalt i den strömning av dov, lakonisk realism som får beteckningen *dirty realism*. Han blir närmast en litterär kultfigur.

Också på det personliga planet har det skett en omvälvning. Han har slutat dricka och möter i slutet av sjuttiotalet poeten Tess Gallagher. Med henne kommer han att leva de återstående elva åren av sitt liv.

1988 avlider han hastigt i cancer, knappt femtio år gammal. Det är som om ödet anammat hans egen litterära teknik, som om det med ett slags bitter ironi fastslagit att kortformen också här är att föredra.

Expressen 970630